

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури

УДК 796.011.1:061.237

*Олена Андрєєва,
Олександра Благій*

Система підготовки та підвищення кваліфікації фахівців із фізичної рекреації

Національний університет фізичного виховання і спорту України (м. Київ)

Постановка наукової проблеми та її значення. Питання про статус фахівця з фізичної рекреації сьогодні дуже важливе [3; 5], оскільки парадигма освіти у сфері дозвілля, фітнесу й рекреації в останні десятиліття суттєво змінилася в усьому світі, що пояснюється орієнтацією на принципово нове розуміння сутності фізичної рекреації та її ролі в освітній системі [10]. Це пов'язано з кризовою ситуацією у сфері фітнесу й рекреації, які характеризуються такими чинниками, як обмежена рухова активність населення, невідповідність потребам населення послуг, що надаються засобами фізичної культури за місцем проживання, роботи громадян і в місцях масового відпочинку населення, невисока престижність професій у сфері фізичної культури й спорту, низький рівень матеріального заохочення працівників бюджетного сектору цієї сфери; неефективна система підготовки фахівців.

Облік основних закономірностей розвитку сфери фітнесу та рекреації, розробка нових рекреаційних і фізкультурно-оздоровчих технологій неминуче приводять до необхідності зміни змісту діяльності фахівців, мета яких – упровадження цих технологій у практику. Незважаючи на наявність низки науково-педагогічних досліджень із підготовки фахівців у сферах фізичної рекреації [5; 7], дозвілля [9], фітнесу [7], поза увагою вчених залишилася ретроспектива підготовки спеціалістів із фізичної рекреації та використання цього досвіду на сучасному етапі розвитку України.

Окреслюючи підготовку фахівців у сфері фізичної рекреації, доцільно звернутися до напрацьованих попередніх поколінь, адже історія оздоровчої фізичної культури нараховує декілька десятиліть і має цінний науково-практичний досвід. Історичні аспекти розвитку системи підготовки фахівців для сфер фізичного виховання, оздоровчої фізичної культури ґрунтовно описано в працях вітчизняних (Т. Ю. Круцевич, В. В. Левицького, М. В. Дутчака) та зарубіжних науковців [2; 6; 7; 9]. Водночас слід наголосити, що аналіз наукових досліджень засвідчив наявність ґрунтовних розвідок із різноманітних аспектів оздоровчого фітнесу [4; 7], але проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної рекреації та способам їх розв'язання приділено недостатньо уваги. Тому в межах нашого дослідження поставлено мету – аналіз наявних теоретичних і практичних підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної рекреації.

Роботу виконано відповідно до теми Зведеного плану НДР у сфері фізичної культури й спорту на 2011–2015 р. «Удосконалення наукових засад спорту для всіх, фітнесу і рекреації» (номер держреєстрації – 0111U001735) та держбюджетної теми Міністерства освіти і науки України на 2012–2015 рр. «Історичні, теоретико-методологічні засади формування рекреаційної діяльності різних груп населення» (номер держреєстрації – 0112U007808).

Завдання статті – ретроспективний аналіз системи підготовки й підвищення кваліфікації фахівців із фізичної рекреації та оцінка можливості використання цього досвіду на сучасному етапі розвитку України.

Методи дослідження – аналіз і систематизація філософської, психолого-педагогічної й науково-методичної літератури й інформаційних ресурсів мережі Інтернет; абстрагування, логіко-теоретичний

аналіз; системний історичний підхід, що дає змогу дослідити виникнення, формування й розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності задля виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. В історії досліджень із проблеми підготовки кадрів із фізичної рекреації й оздоровчої фізичної культури в Україні можна виділити три етапи [1].

На першому етапі (1980 роки) розроблялися теоретичні основи оздоровчої фізичної культури. Накопичені теоретичні знання й практичний матеріал дали змогу доповнити програму підготовки фахівців новими навчальними дисциплінами. Діюча в цей час структура підготовки фахівців із вищою освітою для сфери рекреації, спортивного та оздоровчого туризму склалася на початку перехідного періоду від планової економіки до ринкових відносин з урахуванням стану й потреби зазначених галузей, в умовах, коли швидкий розвиток потреби в туристських і рекреаційно-оздоровчих послугах у населення викликало зростання освоєння рекреаційних систем, рекреаційно-оздоровчих центрів, розвиток туристських підприємств, турфірм та агентств.

Другий етап підготовки фахівців (1990 роки) уключав відкриття на базі спеціалізованих вищих навчальних закладів профільної спеціалізації «Рекреація й оздоровча фізична культура». Методологічне проектування підготовки фахівців із рекреації починається із системно-структурного аналізу закономірностей розвитку цієї сфери, що дає підставу для визначення необхідних знань. Урахування основних закономірностей розвитку сфери рекреації, розробка нових фізкультурно-оздоровчих технологій неминуче приводить до необхідності зміни змісту діяльності фахівців, мета яких – упровадження цих технологій у практику.

Наступний етап методологічного проектування – формування змісту підготовки фахівців, що ґрунтується на функціональних характеристиках виявлених знань про засоби фізкультурно-оздоровчої й рекреаційної діяльності. Надалі розробляється технологія реалізації змісту в установах освіти з формуванням організаційного механізму підготовки фахівців, що забезпечує одержання необхідних знань і їх подальше використання в професійній діяльності.

Третій етап (2000 роки) характеризується значним розширенням програмного матеріалу, доповненням як загальних теоретичних основ фітнесу й рекреації, так і створенням спеціалізованих кафедр здоров'я, фітнесу та рекреації у вищих навчальних закладах. Створення кафедр зумовлено необхідністю підготовки фахівців за новим напрямом «Здоров'я людини», який уведений постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. № 1719 «Про перелік напрямів, за яким здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра».

Нині навчальний план підготовки фахівців містить загальні та спеціальні дисципліни: «Характеристика сфери рекреації», «Теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності», «Рекреаційні технології» й ін. Система навчання таких фахівців передбачає поступовий перехід від навчальної діяльності до професійної на основі цілеспрямованого застосування таких активних методів навчання, як проблемні ситуації, ділові ігри, розігрування рольових функцій та ін. Найбільший дидактичний ефект досягається в разі використання можливостей комп'ютерної техніки, спрямованої на розвиток самостійної дослідницької активності, упровадження комп'ютерних технологій, Інтернет-тренінгів. У процесі самостійної підготовки додаткове відвідування семінарів, курсів, конвенцій дає змогу вдосконалювати професійну майстерність.

Отже, сучасна система підготовки кадрів у сфері рекреації підвищує конкурентоспроможність випускників ВНЗ, що допоможе відгородити їх від конкуренції з боку некваліфікованих претендентів на робочі місця на ринку рекреаційних послуг.

Не зайвим у розробці ефективної моделі сучасного спеціаліста у сфері фітнесу й рекреації є вивчення та аналіз процесів підготовки кадрів у провідних країнах світу (із високим рівнем залучення населення до рухової активності). Зарубіжні науковці дотримуються таких критеріїв оцінки професії, як наявність теоретичних і наукових основ професії; система знань та навичок, що формує комплексні професійні завдання, наявність системи вищої освіти в конкретній професійній галузі, можливості для розвитку професійної кар'єри, організація професійних асоціацій, наявність системи ліцензування (акредитації), кодексу професійної етики, спеціальна професійна культура, соціальна повага до професії [2; 8].

Аналіз досвіду підготовки фахівців із рекреації за кордоном і визначення можливих шляхів його використання в умовах вітчизняного ринку рекреаційно-оздоровчих послуг виявився актуальним для подальшого розширення програм підготовки фахівців.

Установлено, що в зарубіжних стандартах відсутні медико-біологічні й педагогічні дисципліни з орієнтацією на рекреаційно-оздоровчу групу. У цілому немає дисциплін, орієнтованих на соціально-психологічне виховання особистості засобами й методами туризму й рекреації, хоча у вітчизняній і світовій практиці склалося досить чітке уявлення про набір дисциплін, необхідних для професійної підготовки фахівців із рекреації.

У високорозвинутих країнах (США, Велика Британія, Канада та ін.) створено досить гармонійну систему підготовки й сертифікації фізкультурних кадрів, яка тісно пов'язана з технологією фізкультурно-оздоровчої роботи. Вона строго конкретизована за видами діяльності (організаторська, управлінська, консультативно-методична, викладацька й ін.) і відповідає змісту професії того чи іншого фахівця, відповідального за здійснення конкретних функцій [10]. Поява нових професій (персональний фітнес-тренер, фітнес-інструктор із роботи з вагітними тощо) обумовлена диференціацією функціональних обов'язків фахівців. У нашій країні подібна диференціація функціональних обов'язків тільки розвивається.

У цей час лише в США понад 250 організацій здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації фахівців із рекреації. Характерними рисами системи підготовки є широкий вибір освітніх програм, пропонованих різними організаціями; диференціацією підготовки, що охоплює різні профілі професій у сфері фітнесу; варіативність організаційних форм підготовки фахівців: очна, заочна, інтерактивна (Інтренет-тренер, семінари, курси й ін.), підкріплювана забезпеченням навчально-методичними матеріалами (підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації, практикуми, бюлетені); орієнтація на встановлені національні нормативні вимоги, пропоновані до надання рекреаційних послуг (вимоги до методики тестування, проведення занять, місць проведення занять, до процедур надання першої медичної допомоги, страхування, відповідальності інструкторів тощо).

Потрібно відзначити, що існуюче в цей час відставання системи державної освіти у сфері фізичної культури й спорту від системи підготовки фахівців із фітнесу в закордонних країнах носить, найімовірніше, тимчасовий характер. Найважливіше завдання теорії та методики професійної освіти – пошук нових форм, засобів і методів, які б докорінно змінили систему підготовки спеціалістів із рекреації й максимально відповідали умовам та вимогам професійної діяльності з оздоровлення населення засобами фізичної культури.

Принципово нова політична, економічна й соціальна ситуація, що склалася в Україні, потребує наукового обґрунтування теоретичних і методичних засад ступеневої підготовки фахівців для сфери фізичної рекреації. Питання про статус фахівця у сфері рекреації сьогодні дуже важливе. Це зумовлюється не лише трансформацією у вітчизняному просторі поняття «фахівець з активної рекреаційної діяльності», а й об'єктивною потребою суспільства в особливій категорії працівників рекреаційної сфери, професіоналів, які працюють у відкритому мікросоціальному середовищі, спеціалізуються на рекреаційній проблематиці, спроможні вирішувати освітні та виховні питання, формувати мотивацію до регулярних занять руховою активністю.

Кардинальні зміни в освітньому просторі позначаються на процесах підготовки, підвищення кваліфікації й перекваліфікації працівників сфери фітнесу та рекреації. Однак домінуючими ознаками фахівця нового статусу залишаються висока кваліфікація, професійна компетентність, уміння моделювати різні види рекреаційної діяльності й розв'язувати принципово нові рекреаційно-оздоровчі завдання.

Головна мета освітньої політики щодо модернізації вищої фізкультурної освіти – забезпечення якості навчання на основі збереження фундаментальності, престижності, конкурентоспроможності, відповідності актуальним і перспективним потребам особистості та суспільства щодо інноваційного оновлення освітньої галузі в цілому й науково обґрунтованих змін змісту, форм і методів навчання майбутніх фахівців рекреаційно-оздоровчої сфери у вищій школі. Окремі аспекти підготовки національних педагогічних кадрів перебувають у центрі уваги фахівців. Проте залишаються актуальними питання, пов'язані з проблемою підготовки спеціалістів із рекреації, оздоровчого фітнесу, туризму, що максимально відповідають потребам сьогодення.

Результати аналізу свідчать про відсутність в Україні фундаментальних теоретико-методологічних праць із проблем підготовки фахівців у сфері фізичної рекреації. Потребують розробки та теоретичного обґрунтування підходи до відбору й структурування змісту та програмно-методичного забезпечення навчального процесу у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації. Дослідження теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної рекреації потребує врахування особливостей становлення й розвитку вітчизняної системи професійної

підготовки фахівців на різних історичних етапах, аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду й визначення перспективних напрямів модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців для галузі.

Отже, необхідність розв'язання завдань, спрямованих на створення вітчизняної системи освіти у сфері фізичної рекреації, потребує обґрунтування наукових засад підготовки фахівців для сфери відповідно до сучасних світових освітніх тенденцій і національних інтересів, а також розвитку й структуризації мережі навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців для цієї сфери за повним переліком спеціальностей. Актуальність цієї проблеми, необхідність узагальнення, систематизації та осмислення вітчизняного досвіду підготовки фахівців для сфери фізичної рекреації, потреба обґрунтування теоретико-методичних засад підготовки фахівців для галузі й створення сучасної системи з урахуванням прогресивних ідей світового та вітчизняного досвіду, необхідність переосмислення традиційних уявлень про навчальний процес у закладах фізкультурного профілю, надання йому особистісного спрямування, а також потреба прогнозування розвитку неперервної освіти в Україні зумовили необхідність дослідження цієї проблеми.

Розв'язання цих важливих завдань гальмується низкою суперечностей, зокрема між [2; 8; 10]:

- вимогами ринку праці до професійної підготовки фахівців сфери рекреації та рівнем їхньої кваліфікації, що не відповідає сучасним світовим тенденціям і підвищеним потребам в умовах інформаційно-технологічного розвитку;
- необхідністю підвищення рівня фундаментальності рекреаційної освіти та недосконалістю професійно-кваліфікаційної структури кадрів;
- процесами гуманізації, гуманітаризації освітньо-виховної діяльності і їх формальним урахуванням у професійній підготовці майбутніх фахівців для сфери рекреації;
- потребами культурологічної підготовки фахівців для сфери рекреації з урахуванням етнопонаціональних, соціально-культурних та інших особливостей різних регіонів і недооцінкою цього напрямку через певні ідеологічні причини;
- необхідністю врахування особливостей становлення та розвитку вітчизняної системи рекреаційної освіти, прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної підготовки фахівців для сфери туризму і їх недослідженістю у вітчизняній педагогічній науці, нерідко – ігноруванням у педагогічній практиці;
- зрослими потребами щодо теоретичного обґрунтування й науково-методичного забезпечення розвитку та функціонування освіти у сфері фізичної рекреації й відсутністю в Україні спеціалізованих науково-дослідних інституцій.

Розв'язання означених суперечностей потребує визначення мети, обґрунтування змісту, функцій і завдань підготовки фахівців для сфери фізичної рекреації відповідно до міжнародних стандартів, сучасних та перспективних завдань забезпечення конкурентоспроможності українських фахівців.

Важливим компонентом у підготовці майбутнього фахівця є здатність використовувати набуті знання в практичних ситуаціях, синтезувати їх, творчо підходити до розв'язання поставлених завдань. Тому обсяг практичних занять – суттєвий чинник підготовки. Його діяльність характеризується багатоаспектністю, міждисциплінарністю та гуманістичною спрямованістю. Підвищення кваліфікації та післядипломної освіти здійснюється на базі центрів, організованих при вищих навчальних закладах фахового профілю. Підвищення кваліфікації фахівців із фітнесу та рекреації – це навчання з метою оновлення й удосконалення знань та вмінь, необхідних для ефективного виконання професійної діяльності. Програма курсів уключає не менше ніж 72 години теоретичного й практичного матеріалу. Курси відбуваються на сучасній матеріальній базі як фітнес-центру, так і науково-дослідного інституту, із залученням фахівців та практиків.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Досліджено ретроспективу та сучасний стан підготовки фахівців сфери фізичної рекреації. Характеризуючи систему підготовки кадрів, слід зазначити, що на сьогодні така професія існує лише в рамках соціальної педагогіки, потрібно доповнити класифікатор професій із визначенням переліку його загальних і професійних компетентностей.

Аналіз існуючих підходів засвідчив, що дослідження питання підготовки майбутніх фахівців із фізичної рекреації в Україні вивчено недостатньо. Наразі не існує єдиного підходу до визначення етапів розвитку цього процесу. Підготовка майбутніх фахівців з оздоровчої фізичної культури й рекреації за радянських часів характеризується певними науковими пошуками, але її зміст був зумовлений суспільними та політичними вимогами. Після проголошення незалежності України розпочався пошук шляхів розбудови національної освіти, зокрема введення багаторівневої вищої освіти, досліджувалися наробітки зарубіжних шкіл підготовки фахівців рекреаційної сфери, здійснювалася й

апробація державних освітніх стандартів. Постає нагальна потреба в перегляді змісту й методів відповідно до сучасних вимог, що вимагає подальшого глибокого дослідження.

Джерела та література

1. Андрєєва О. Аспекти підготовки кадрів з рекреаційно-туристської діяльності / О. Андрєєва, О. Благий // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали IV Всеукр. конф. – Львів, 2004. – С. 244–245.
2. Дутчак М. В. Класифікація професій у сфері фізичної культури і спорту України: стан та перспективи / М. В. Дутчак // Спорт. наука України. – 2010. – № 2. – С. 25–41.
3. Жданова О. М. Участь центрів фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» у вирішенні проблеми оптимізації обсягів рухової активності населення / О. Жданова, Т. Господарчук // «Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали IV Всеукр. конф. – Львів : ЛДУФК, 2008. – С.169–173.
4. Иващенко Л. Я. Программирование занятий оздоровительным фитнесом / Л. Я. Иващенко, А. Л. Благий, Ю. А. Усачев. – Киев : Наук. світ, 2008. – 198 с.
5. Концептуальные основы подготовки кадров по специальности «Рекреация и спортивно-оздоровительный туризм» / В. В. Кузин, С. А. Гониянц, А. И. Исмаилов, В. Г. Щербаков // Теория и практика физ. культуры. – 2003. – № 5. – С. 47–49.
6. Круцевич Т. Ю. Ретроспектива підготовки кадрів з рекреації / Т. Ю. Круцевич, О. В. Андрєєва, О. Л. Благий // Спорт. медицина. – 2009. – № 1–2. – С. 3–7.
7. Левицкий В. В. Методология подготовки специалистов по оздоровительной физической культуре / В. В. Левицкий // Наука в олимп. спорте. – [спец. вып.]. – 2000. – С.84–93.
8. Педагогічне проектування як засіб становлення і розвитку ключових компетентностей суб'єктів освітнього простору : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 14 – 15 жовт. 2010 р., Запоріжжя / ред. : К. Л. Крутий ; Є. М.Павлютенков ; Ін-т інновац. технологій і змісту освіти. – Запоріжжя : ЛПІС, 2010. – 316 с.
9. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : [підручник] / І. В. Петрова. – К. : Кондор, 2008. – 408 с.
10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://e-pidruchniki.com/content/517_51_Profesiina_maisternist-specialista_dozvillevoi_sferi.html

Анотації

Питання про статус фахівця із фізичної рекреації сьогодні дуже важливе, оскільки парадигма освіти у сфері дозвілля, фітнесу й рекреації в останні десятиліття суттєво змінилася в усьому світі, що пояснюється орієнтацією на принципово нове розуміння сутності фізичної рекреації і її ролі в освітній системі. Проте проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної рекреації та способам їх розв'язання приділено недостатньо уваги. Мета статті – ретроспективний аналіз системи підготовки й підвищення кваліфікації фахівців із фізичної рекреації та оцінка можливостей використання цього досвіду на сучасному етапі розвитку України. У статті досліджено ретроспективу й сучасний стан підготовки фахівців сфери фізичної рекреації. Установлено відсутність єдиного підходу до визначення етапів розвитку цього процесу. Досліджено здобутки зарубіжних шкіл підготовки фахівців із рекреаційної сфери, подано аналіз державних освітніх стандартів підготовки.

Ключові слова: фізична рекреація, фахівці, підготовка, підвищення кваліфікації

Елена Андреева, Александра Благий. Система подготовки и повышения квалификации специалистов по физической рекреации. *Вопрос о статусе специалиста по физической рекреации является сегодня очень важным, поскольку парадигма образования в сфере досуга, фитнеса и рекреации в последние десятилетия существенно изменилась во всем мире, что объясняется ориентацией на принципиально новое понимание сущности физической рекреации и ее роли в образовательной системе. Однако проблемам профессиональной подготовки будущих специалистов по физической рекреации и путям их решения уделено недостаточно внимания. Цель статьи – осуществить ретроспективный анализ системы подготовки и повышения квалификации специалистов по физической рекреации и оценку возможности использования этого опыта на современном этапе развития Украины. Исследовано ретроспективу и современное состояние подготовки специалистов сферы физической рекреации. Установлено отсутствие единого подхода к определению этапов развития этого процесса. Исследованы наработки зарубежных школ подготовки специалистов рекреационной сферы, представлен анализ государственных образовательных стандартов подготовки указанных специалистов.*

Ключевые слова: физическая рекреация, специалисты, подготовка, повышение квалификации.

Olena Andryeyeva, Oleksandra Blagiy. The System of Training and Qualification Improvement of Specialists in Physical Recreation. *The issue of the status of a specialist in physical recreation is very important today, as the paradigm of education in the field of leisure, fitness and recreation has been altered in the world in recent decades due to the focus on fundamentally new understanding of the nature of physical recreation and its role in the educational*

system. Nevertheless, it is not paid enough attention to the problems of professional training of future specialists in the field of physical recreation and ways of solving of this problem. Objective: to carry out the retrospective analysis of the system of training and professional development of specialists in physical recreation and to assess the possibility of using this experience at the current stage of the development of Ukraine. The article examines the retrospective and the current state of training of specialists in physical recreation. There is established a lack of a common approach to determining the stages of this process. The developments of foreign schools that provide training for specialists in the field of recreation were studied, and the state educational standards of training of such specialists were analyzed.

Key words: *physical recreation, specialists, training, professional development.*